

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

† Heinrich Rickert Τακτ.Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—
Ernst Hoffman Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.— Erich Frank
Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg.— Guido Calogero Καθ. τοῦ
Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας.— Ραφ. Δήμου, Καθ. τοῦ Πανεπιστη-
μίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμερικῆς.— Κ. Τριανταφυλλόπου-
λος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν.— August Faust Καθ.
τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.— Μιχ. Τσαμαδός.— Χ. Τζοιρ-
τζόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.— Franz Brehm
ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.— Παν. Κανελλόπουλος.— Κων-
σταντῖνος Τσάτσος Καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.— Ἰωάν. Θεοδο-
ρακόπουλος Καθηγ. Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης.— Θεμ. Τσάτσος ὑφηγ.
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΩΝ 41

1937

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΑ ΨΥΧΗ ΠΑΡΑ ΠΛΑΤΩΝΙ

Υ Π Ο

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Λ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

«Nur das Denken kann erzeugen was als Sein gelten darf».

HERMANN COHEN

I

1. «Ο Πλάτων παρατήρησε πολύ ὀρθῶς, ὅτι ὁ νοῦς μας κατὰ φυσικὸν τρόπον κατευθύνεται πρὸς γνώσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ἀρχὴν των πολὺ πέραν τῶν ἀντικειμένων τῆς ἐμπειρίας, χωρὶς αὐτὰ ποτὲ (δηλαδή γνώσις καὶ ἀντικείμενον) νὰ συμπίπτουν, ἔνεκα τούτου ὁμως δὲν ἔπεται, ὅτι ἐκεῖναι στεροῦνται ἀληθοῦς πραγματικότητος καὶ δὲν εἶναι καθόλου φαντασιοπληξίαι». Μὲ αὐτὰς τὰς λέξεις διετύπωνε ὁ Κάντ ἐν συντομίᾳ εἰς τὴν Κριτικὴν τοῦ καθαροῦ Λόγου (350^s) τὴν θεωρίαν τῶν δύο κόσμων, ἐκ τῆς ὁποίας νῦν ἀρχίζομεν τὴν ἔρευναν διὰ νὰ φέρωμεν εἰς περισσότερον φῶς τὰ ἀναπτυχθέντα τρία φιλοσοφικὰ προβλήματα, δηλαδή τὸ περὶ Ἀρετῆς, περὶ τῆς ἐννοίας τῆς Ψυχῆς καὶ περὶ τῆς ἰδέας τῆς Δικαιοσύνης. Διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς θεωρίας τῶν δύο κόσμων—ἣτις ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Πλάτωνος—προσλαμβάνει ἑκάστη ὑπὸ ἐξέτασιν φιλοσοφικὴ ἔννοια τὴν ἀρμόζουσαν αὐτῇ θέσιν ἐν τῷ ὅλῳ φιλοσοφικῷ συστήματι. Ὅλα γίνονται περισσότερον φανερά καὶ καληπτά, ὅταν ἐξετάζωνται ἐν σχέσει μὲ τὸ ὅλον καὶ διὰ τοῦ ὅλου, τοῦ ὁποίου μέρος ἀποτελοῦσιν.

Ὅταν οἱ πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλόσοφοι ἔλεγον: «ἔστι τὸ εἶναι», ὁ Σωκράτης ἠρώτα: «τί ἔστι τὸ εἶναι», ποίαν ἔννοιαν καὶ τί περιεχόμενον δίδετε εἰς τὸ «εἶναι», περὶ τοῦ ὁποίου ἰσχυρίζεσθε ὅτι ὑπάρ-

χει. Οἱ Πυθαγόρειοι καὶ ὁ Ἡράκλειτος ὠμίλουν περὶ ἀφηρημένων ἐννοιῶν καὶ λόγου· εὕρισκον δὲ αὐτά, οἱ μὲν πρῶτοι εἰς τοὺς ἀριθμούς, ὁ δὲ δεύτερος εἰς τὸ «ἀείζων πῦρ». Ὅλοι ὅμως αὐταὶ αἱ σκέψεις εἶχον ὡς ἀντικείμενον τὸν φαινομενικὸν κόσμον· εἶχον σκοπὸν νὰ δώσωσι μίαν ἐξήγησιν τοῦ ἐμπειρικοῦ, διαρκῶς μεταβαλλομένου κόσμου, ὅστις ἕως τότε ἀπετέλει τὸ μόνον ἀντικείμενον τοῦ φιλοσοφεῖν. Ὁ Πλάτων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ὅλους τοὺς ἄλλους, ἐγκαταλείπει αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν καθαυτὸ λόγον, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἐκεῖ θὰ εὔρη τὴν καθαρὰν, τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, «σκοπεῖν τῶν ὄντων τὴν ἀλήθειαν». (Φαιδ. 99E.)¹⁾ Ὁ Πλάτων ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ χώρου διεπόμενον κόσμον τῶν πραγμάτων καὶ κατευθύνει τὴν προσοχὴν του πρὸς τὸν λόγον, πρὸς τὴν νόησιν. Εἰς αὐτὸν πρῶτον ἐγεννήθη ἡ σκέψις (intuitiv), ὅτι παρὰ ἀλλήλους πρὸς τὸν οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος ἔχοντα ἐμπειρικὸν κόσμον, πρὸς τὸ «ἄπειρον», θὰ ὑφίσταται εἰς κόσμος ὁρισμένος, τὸ «πέρας», ὁ κόσμος τῶν ἐννοιῶν, τῇ βοήθειᾳ τοῦ ὁποίου προσδιορίζομεν τὸ ἀκαθόριστον. Τὸ προσδιορίζον π. χ. εἶναι ὁ ἀριθμὸς, τὸ μέτρον (Φιληβ. 25A, 24AB) καὶ τὸ προσδιοριζόμενον ἢ διαρκῶς ἐναλλασσομένη ὕλη. Διὰ τῆς συνδέσεως καὶ ἐπαφῆς τῶν δύο τούτων (προσδιορίζοντος καὶ προσδιοριζομένου) γεννᾶται τὸ καθωρισμένον, «ἐν τι συμμिशγόμενον» (Φιληβ. 23Δ), δηλ. ἡ μορφή, ὁ μαθηματικὸς τύπος ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ ἀκαθόριστου ὄρια, μέτρον, τάξις, ῥυθμός²⁾.

2. Ἡ θεωρία αὕτη τῶν δύο κόσμων καθίσταται ἀντιληπτὴ διὰ τῶν ἐξῆς: ἡ γνῶσις τῶν φαινομένων τῆς φύσεως δὲν εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου ἐμπειρικὴ παρατήρησις. Ἡ παρατήρησις εἶναι κάτι τυχαῖον καὶ αὐτὸ τὸ τυχαῖον τὸ ἐπεξεργάζεται ὁ ἄνθρωπος, τὸ συστηματοποιεῖ, τὸ ἀνάγει εἰς ἐπιστήμην, δηλαδή εἰς γνῶσιν ὁριστικὴν καὶ βεβαίαν. Διὰ τῆς σκέψεως καὶ τοῦ νοῦ κατώρθωσεν ὁ ἄνθρωπος τὰ τυ-

1) Ernst Cassirer: Philosophie der Griechen s. 86.ff.

2) Τὴν αὐτὴν σκέψιν διατυπώνει ὁ Schiller:

«Sucht das vertraute Gesetz in des Zufalls Grausenden Wundern,

«Sucht den ruhenden Pol in der Erscheinungen Flucht»

καὶ συμπληρώνει ὁ σοφὸς τῆς Weimar:

«Und was in schwankender Erscheinung schwebt
befestiget mit dauernden Gedanken» (Faust).

χαίως λαμβάνοντα χώραν ἐν τῇ φύσει νὰ τὰ ὑπαγάγη εἰς νόμους φυσικούς, νὰ τὰ ἐξηγήσῃ. Ἡ πτώσις τοῦ μήλου, ἣις τὸν ὕπνον τοῦ Νεύτωνος ἐτάραξεν, ἔφευγεν εἰς αὐτὸν τὴν ιδέαν τῆς γενικῆς ἔλξεως τῶν σωμάτων. Οὗτος ἀνέπτυξεν τὴν θεωρίαν, ὅτι τὰ ἄτομα, ἐξ ὧν οἱ ὄγκοι τῶν οὐρανίων σωμάτων ἀποτελοῦνται, ἐμπεριέχουσι μίαν μαγνητικὴν δύναμιν. Τὴν αὐτὴν ιδέαν διετύπωνε πρὸ αὐτοῦ ὁ Πυθαγόρας, ὅταν οὗτος ἔλεγεν ὅτι διαιοθάνεται μουσικὴν τινα ἁρμονίαν παρατηρῶν τὴν κίνησιν τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ὑπάρχουν συνεπῶς ἐν τῇ φύσει νόμοι, ὑπὸ τῶν ὁποίων τὰ φαινόμενα διέπονται. Ὅταν γνωρίσωμεν τοὺς νόμους τῆς φύσεως, τότε καθίστανται εἰς ἡμᾶς τὰ φαινόμενα συνειδητά. Ὁ εἷς κόσμος γίνεται εἰς ἡμᾶς ἀντιληπτὸς διὰ τοῦ ἄλλου, διότι ὁ εἷς εἶναι ἡ αἰτία καὶ ὁ ἄλλος τὸ ἀποτέλεσμα.

Τὴν ἀνωτέρω σκέψιν ἐξετάζομεν πρὸς καλλιτέραν διασάφησιν καὶ ἀπὸ μίαν ἄλλην πλευράν. Τοὺς Ἰωνας φιλοσόφους ἀπησχόλει τὸ πρόβλημα: τί εἶναι ὁ φυσικὸς κόσμος. Ἐπ' αὐτοῦ ἔδιδον τὴν ἀπάντησιν, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τὸν χαρακτηρίζει, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μένει ἀμετάβλητον ἐν τῇ διαρκῶς μεταβαλλομένῃ φύσει εἶναι ἡ ὕλη. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ὅμως, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μένει (*das Beharrende*) ἐν τῇ φύσει, δὲν εἶναι ἡ ὕλη ἀλλ' ἡ μορφή. Ἡ ὕλη δὲν μένει ἀλλὰ ὑφίσταται διαρκῶς μεταβολάς, ἀπὸ στερεὸν λ.χ. μεταβάλλεται εἰς ὑγρὸν, ἀπὸ ὑγρὸν γίνεται ἀήρ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἐκεῖνος τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει κυρίως τὸν φυσικὸν κόσμον εἶναι αἱ μορφαί, αἱ ὁποῖαι παραμένουν ἐν τῇ ἀενάῳ ἐναλλαγῇ τῆς ὕλης.) Ἡ ὕλη εἶναι ἀναγκαία προϋπόθεσις διὰ τὴν μορφήν, ὑπηρετεῖ αὐτήν, ἐφ' ὅσον δι' αὐτῆς φανεροῦται ἡ μορφή. Τὸ μάρμαρον εἶναι τὸ ἀπαραίτητον ὑλικὸν διὰ τὴν ἀναπαράστασιν ιδέας τινός. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ οὐσία καὶ ἀληθῆς πραγματικότης (*die wahre Realität*) αὐτοῦ τοῦ κόσμου εἶναι αἱ μορφαί, αἱ ὁποῖαι δέχονται τὴν ὕλην. Ὅταν ὅμως ὁμιλῶμεν περὶ καθαρῶν μορφῶν (*reine Formen*), τοῦτο σημαίνει ὅτι ἀναγνωρίζομεν τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς κόσμου ἀφηρημένου καὶ συνεπῶς πλησιάζομεν τὴν πλατωνικὴν σκέψιν, ὅτι ὑπάρχει εἷς κόσμος ιδεῶν ὡς ἀναγκαία προϋπόθεσις.

3. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῇ Λογικῇ. Ὁ Ἡράκλειτος παρεδέ-

1) Ernst Hoffmann: Platon und der Platonismus, 1935.

χετο, ὅτι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἔχει ὡς ἀντικείμενον ἐρεῦνης τὸν ἐν κινήσει εὐρισκόμενον φυσικὸν κόσμον, τὴν «γένεσιν». Δὲν ὑπάρχει, κατ' αὐτόν, ἄλλο τι ἐν τῷ κόσμῳ παρὰ μεταβολὴν καὶ κινήσεις, ἐναλλαγὴ καὶ γένεσις,¹⁾ «Πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει καὶ ποταμοῦ ὕδατος ἀπεικάζων τὰ ὄντα, λέγει (Ἡράκλειτος) ὡς δις ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης». Ἡ ἀληθῆς ἔννοια καὶ οὐσία αὐτοῦ τοῦ κόσμου δύναται, κατ' αὐτόν, γὰρ ἐκφρασθῆναι μόνον διὰ τοῦ ὄρου «γίγνεσθαι».

Καμμία ἄλλη ἐξήγησις δὲν ἔχει λόγον, διότι κανεὶς σκοπὸς δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ ἐκτὸς τῆς «γενέσεως», τῆς «ἀνόδου καὶ καθόδου».

Ὁ Παρμενίδης ἐξ ἄλλου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἡράκλειτον, ἀρνεῖται καθ' ὀλοκληρίαν τὸν φαινομενικὸν κόσμον ὡς ἀπαιτηλόν. Ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια, κατ' αὐτόν, δὲν εὐρίσκεται ἐν τῷ «γίγνεσθαι», ἀλλ' εἰς τὸ νοητὸν «ὄν», τὸ αἰωνίως ἀναλλοίωτον παραμένον, «ταῦτόν τ' ἐν αὐτῷ τε μένον καθ' ἑαυτὸ τε κεῖται». Τὸ μοναδικόν, ἀκίνητον «ὄν» εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἀληθείας, τῇ βοηθείᾳ ἄλλωστε τοῦ ὁποίου καθίσταται δυνατὴ ἡ ἀνθρωπίνη νόησις. Νόησις καὶ «εἶναι», κατ' αὐτόν, συμπίπτουν, «ταῦτόν δ' ἐστὶ νοεῖν τε καὶ οὐνεκεν ἐστὶ νόημα, οὐ γὰρ ἄνευ τοῦ ἔόντος ἐν ᾧ πεφρατισμένον ἐστίν, εὐρήσεις τὸ νοεῖν».

Ἀμφότεροι, κατὰ τὸν Πλάτωνα, εὐρίσκονται ἐν πλάνῃ, διότι ἕκαστος ὑποστηρίζει μίαν πλευρὰν τῆς ἀληθείας. Ἐὰν ὁ κόσμος ἦτο «γένεσις» καὶ μεταβολή, καθὼς λέγει ὁ Ἡράκλειτος, τότε κάθε γνώσις θὰ ἦτο ἀδύνατος διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἀφοῦ τόσον αὐτός, ὅσον καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρεῦνης του (ὁ κόσμος δηλαδὴ τῶν πραγμάτων) εὐρίσκονται ἐν ἀενάῳ κινήσει. Κάθε προσδιορισμὸς ἀντικειμένου τινὸς ἀποκλείεται, ἔνθα δὲν ὑπάρχει σταθερότης, μονιμότης τις. Ὁ Ἡράκλειτος μὲ τὴν θεωρίαν του περὶ τοῦ «γίγνεσθαι» ἀντιφάσκει πρὸς ἑαυτόν, διότι περὶ τοῦ διαρκῶς μεταβαλλομένου ἀποκλείεται κάθε σκέψις, κάθε ὀρισμὸς· ἀκόμη καὶ ἡ θέα αὐτοῦ προκαλεῖ εἰς τὸν νοῦν σύγχυσιν. Ἐὰν πάλιν εἶναι ἀληθῆς ἡ γνώμη τοῦ Παρμενίδου, ὅτι ὁ κόσμος ἀνάγκη νὰ νοηθῆ ὡς μία νοητὴ ὁλότης, ὡς ἐν «ὄν» ἀπόλυτον καὶ ἀμετάβλητον (starr), τότε εἶναι ἐπίσης ἀδύνατος κάθε γνώσις, διότι, ἔνθα μία ἀναλλοίωτος ὁλότης κυριαρχεῖ, ἀποκλείεται κάθε σύγ-

1) Ernst Hoffmann: Griechische Philosophie von Thales bis Plato, S. 34.

κρίσις, συνδυασμός, παραβολή, προϋποθέσεις ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἐπιστήμην τῆς Λογικῆς. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἵνα προχωρήσῃ, ἔχει ἀνάγκην πολλῶν ὄντων, μορφῶν, ἰδεῶν. Εἶναι ἀνάγκη συνεπῶς, κατὰ τὸν Πλάτωνα, χάριν ἀκριβῶς τῆς ἐπιστήμης τῆς Λογικῆς, ἵνα δικαιολογήσωμεν τὴν ὑπαρξίν της, νὰ παραδεχθῶμεν τὸ ὄν τοῦ Παρμενίδου ὡς πολλὰ ὄντα, ὡς μίαν ποικιλίαν ἀπὸ γένη, ἀρχάς, καθαρὰς μορφάς. «Σκέπτεσθαι σημαίνει, κατὰ τὸν Πλάτωνα, κατεύθυνσιν πρὸς τὰς καθαρὰς μορφὰς τῶν ὄντων, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ γίγνεσθαι εἶναι μία τάσις πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ ὄντος τιθεμένου σκοποῦ. Ὅταν ἡ Λογικὴ ἐπιστήμη ἐπὶ τοσοῦτον προχωρήσῃ τότε πλησιάζει τὰς ἰδέας αὐτὰς καθ' ἑαυτάς». (Ernst Hoffmann: *Plat. u. d. Platonismus*).

Τὸν Πλάτωνα ἀπασχολεῖ τὸ ζήτημα: πῶς συμβαίνει καὶ ἔχομεν ἀξιώματα καὶ μαθηματικούς τύπους, καθὼς ἐπίσης κανόνας Λογικῆς, χωρὶς οὗτοι νὰ εἶναι ἀπόρροια τῆς ἐμπειρίας, οὐδὲ νὰ δυνάμεθα διὰ τῶν ἀντικειμένων τοῦ ἐμπειρικοῦ κόσμου ἀκριβῶς νὰ τοὺς ἀποδώσωμεν· π. χ. ὁ μαθηματικὸς τύπος τοῦ κύκλου $\rho^2 \pi$ μόνον κατὰ προσέγγισιν ἀποδίδεται. Συνεπῶς πρέπει κατ' ἀνάγκην ὁ ἀνθρώπινος νοῦς νὰ ἐπικοινωνῇ καὶ μὲ ἄλλον τινὰ νοητὸν κόσμον. Τελεία ἰσότης δὲν ὑπάρχει μεταξὺ ἀντικειμένων τοῦ φαινομενικοῦ κόσμου, διότι τὰ ἀντικείμενα εἶναι μόνον πλέον ἢ ἔλαττον ἴσα. Ὁ Leibniz—ἐὰν δὲν ἀπατῶμαι—περιεπλανᾶτο μίαν ὀλόκληρον ἡμέραν εἰς τὸ δάσος διὰ νὰ εὔρη δύο ὅμοια φύλλα καὶ δὲν τὸ κατώρθωσε. Παρ' ὅλον τοῦτο ὁμιλοῦμεν περὶ ἰσότητος καὶ ὁμοίων πραγμάτων. Συνεπῶς πρέπει ἡ ἰσότης νὰ ἀνήκῃ εἰς ἄλλον τινὰ νοητὸν κόσμον. (Τιμ. 53Δ).

Τοιοιτοτρόπως συμβαίνει ἐν τῇ Φυσικῇ καὶ Λογικῇ. Διὰ τὴν Φυσικὴν ἰσχύει ὁ αἰσθητὸς κόσμος ὡς φαινόμενον, ἐφ' ὅσον δι' αὐτοῦ εἰκονίζονται καθαρὰι μορφαί. Διὰ τὸν φυσικὸν πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὸ ἐν χώρῳ ὑλικὸν ἀφορμὴν, ἵνα ἐκεῖθεν εἰς μορφὰς καταλήξῃ, τὰς ὁποίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ μεταβλητὰ φαινόμενα χαρακτηρίζει τὸ διαρκές, τὸ ἀπόλυτον τοῦ κανόνος. Καὶ ἡ Λογικὴ ὀφείλει τὰς μερικὰς ἐννοίας . . . νὰ ὑπαγάγῃ εἰς γενικὰς τοιαύτας, οὕτως ὥστε διὰ τῆς γενικῆς ἐννοίας νὰ ἐκπροσωπῆται ἐν τελειότητι τὸ «εἶναι», τοῦ ὁποίου τὰ ἐπὶ μέρους ἐπιδιώκουν τὴν συμμετοχὴν, (Ernst Hoffmann.)

4. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐπὶ ἄλλου πεδίου, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐν τῷ ἐνεργεῖν καὶ πράττειν καὶ γενικῶς ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ. Τὰ ἱστορικά γεγονότα τῆς ἀνθρωπότητος μᾶς γίνονται συνειδητά, ὅταν πρῶτον διαγνώσωμεν τὸν ἐν αὐτοῖς κυριαρχοῦντα νόμον, τὴν ἰδέαν· ἄλλως ἢ ἱστορικὴ συγγραφὴ περιπίπτει εἰς μίαν ἀπλὴν ἱστοριογραφίαν, εἰς μίαν ἀναπαράστασιν γεγονότων χωρὶς ἔσωτερικὸν σύνδεσμον, ἀναγκαιότητα, χωρὶς κανένα διδακτικὸν σκοπὸν. Ἐἴπῃ ὅτι διαδραματίζεται ἐν τῷ κόσμῳ ἔχει βαθύτερόν τινα λόγον καὶ αἰτίαν· ἔχει λόγον τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς ἰδέας. Οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ἱστορικά πρόσωπα εἶναι φορεῖς, ὄργανα τῆς ἰδέας. Εἶναι γνωστὸν τὸ ὑπὸ τοῦ Hegel λεχθέν, ὅταν εἶδε τὸν Ναπολέοντα νὰ ἀντιπαρέρχεται ἔφιππος: εἶναι θαυμαστὸν νὰ βλέπη τις τὴν ψυχὴν τοῦ κόσμου ἔφιππον νὰ καλπάζῃ (die Weltseele zu Pferde reiten). Μόνον μὲ τὴν ἰδέαν ὡς μέτρον, ὡς ἀξίαν ἀνασύρομεν ἐκ τοῦ σωροῦ τῶν γεγονότων ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὀνομάζομεν ἱστορικά. Κατόπιν πάλιν τῇ βοήθειᾳ αὐτῆς τὰ κατατάσσομεν, τὰ συνδέομεν, τὰ ἀνοικοδομοῦμεν εἰς ἓν ὅλον. Ὁ Treitschke ἔλεγε κάποτε ὅτι τὸ θέμα τῆς ἱστορίας εἶναι: μακρὰν ἀπὸ τὰς ἀνοησίας τῶν ζώντων νὰ γνωρίσῃ (αὕτη) «τοὺς ἀναλλοιώτους νόμους, οἱ ὁποῖοι κυβερνοῦν τὸν κόσμον, νὰ καταθεῖται ἱστορικὰς περιόδους διὰ τοῦ «διαισθάνεσθαι», «Perioden der Geschichte intuitiv zu überschauen».

Τοιαύτη ἀναγκαιότης ὑπάρχει ἀκόμη καὶ εἰς τὰς πράξεις καὶ ἀποφάσεις τῶν ἀτόμων. Ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖ ἑαυτὸν ἐλεύθερον, ὅταν ἀποφασίζῃ ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας ἄνευ ἑξωτερικοῦ τινος ἑξαναγκασμοῦ· καὶ ὅμως κατὰ βάθος ἢ ἀπόφασίς του εἶναι ἐξηρητημένη ἐκ τῆς ἐπιδράσεως διαφόρων ἰδεῶν. Διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων, ὅταν τὰς ἐξετάζωμεν μόνον αἰτιολογικῶς. Τότε μᾶς γίνονται αἱ πράξεις γνωσταί, ὅταν εὔρωμεν, ὅχι τὸν αἰτιώδη αὐτῶν σύνδεσμον, ἀλλὰ τὸν βαθύτερον τελεολογικὸν αὐτῶν λόγον· ὅταν εὔρωμεν τὴν σχέσιν αὐτῶν μὲ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν, ὁπότε βεβαίως τὰ ἀπλᾶ συμβάντα προσλαμβάνουσι ἠθικὸν λόγον (ethische Form).¹⁾ Ἐπίσης πλανᾶται, ὅστις ἀντιλαμβάνεται τὴν δίκην τοῦ Σωκράτους καὶ τὴν ἄρνησίν του νὰ δραπετεύσῃ ὡς μίαν σειράν

1) Ernst Cassirer : Philosophie der Griechen.

πραγματικῶν γεγονότων καὶ ἀδιαφορεῖ διὰ τὸν ἠθικὸν λόγον τῆς ὄλης αὐτῆς τραγικῆς ὑποθέσεως, δηλαδή: «καὶ μοι ἔδοξεν ὁμοιότατον πεποιθέναι ὡσπερ ἂν εἴ τις λέγων ὅτι Σωκράτης πάντα ὅσα πράττει νῶν πράττει, κάπειτα ἐπιχειρήσας λέγειν τὰς αἰτίας ἐκάστων, ὧν πράττω, λέγοι πρῶτον μὲν ὅτι διὰ ταῦτα νῦν ἐνθάδε κάθημαι, ὅτι συγκριταί μου τὸ σῶμα ἐξ ὀστέων καὶ νεύρων, καὶ τὰ μὲν ὀστᾶ ἐστὶν στερεὰ καὶ διαρκῆς ἔχει χωρὶς ἀπ' ἀλλήλων, τὰ δὲ νεῦρα οἷα ἐπιτείνεσθαι καὶ ἀνίσσασθαι, περιαμπέχοντα τὰ ὀστᾶ μετὰ τῶν σαρκῶν καὶ δερματος ὃ συνέχει αὐτά· αἰωρουμένων οὖν τῶν ὀστέων ἐν ταῖς αὐτῶν συμβολαῖς χαλῶντα καὶ συντείνοντα τὰ νεῦρα κάμπτεσθαί που ποιεῖ οἷόν τ' εἶναι ἐμὲ νῦν τὰ μέλη, καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν συγκραμφθεὶς ἐνθάδε κάθημαι· καὶ αὖ περὶ τοῦ διαλέγεσθαι ὑμῖν ἑτέρας τοιαύτας αἰτίας λέγοι, φωϊάς τε καὶ αἰέρας καὶ ἀκοῆς καὶ ἄλλα μυρία τοιαῦτα αἰτιώμενος, ἀμελήσας τὰς ὡς ἀληθῶς αἰτίας λέγειν, ὅτι, ἐπειδὴ Ἄθηναίοις ἔδοξε βέλτιον εἶναι ἐμοῦ καταψηφίσασθαι, διὰ ταῦτα δὴ καὶ ἐμοὶ βέλτιον αὖ δέδοκται ἐνθάδε καθῆσθαι, καὶ δικαιότερον παραμένοντα ὑπέχειν τὴν δίκην ἢν ἂν κελεύσωσιν· ἐπεὶ νῆ τὸν κύνα, ὡς ἐγῶμαι, πάλαι ἂν ταῦτα τὰ νεῦρα καὶ τὰ ὀστᾶ ἢ περὶ Μέγαρο ἢ Βοιωτοὺς ἦν, ὑπὸ δόξης φερόμενα τοῦ βελτίστου, εἴ μὴ δικαιότερον ὄμην καὶ κάλλιον εἶναι πρὸ τοῦ φεύγειν τε καὶ ἀποδιδράσκειν ὑπέχειν τῇ πόλει δίκην ἦντιν' ἂν τάττη». (Φαιδ. 98CΔ).

Ἠθικὸς λόγος ὑπῆρξε αἰτία τῆς παραμονῆς τοῦ Σωκράτους ἐν τῇ φυλακῇ. Ὁ Σωκράτης ἔκαμε ὅ,τι ὑπηγόρευεν ὁ εἰς τὰ στήθη του ἐνυπάρχων ἠθικὸς νόμος, τὸ δίκαιον, τὸ καθῆκον, τὸ σέβας ἐναντι τῶν ἐπιταγῶν τῆς μητρὸς πόλεως, ἀκόμη καὶ ὅταν αὕτη ἀδικῇ. Ὁ Σωκράτης, ἐφ' ὅσον δὲν ἠδύνατο τὰς ἀρχὰς ταύτας νὰ προσδιορίσῃ δι' ἐννοιῶν, ἔφερε αὐτὰς εἰς φῶς διὰ τῶν πράξεών του. Χαρακτηριστικὸν τῆς φύσεως καὶ τῆς ψυχικῆς διαθέσεως τοῦ Σωκράτους εἶναι ἡ πιστὴ προσήλωσις αὐτοῦ εἰς τὰς ἐπιταγὰς τοῦ ἐσωτερικοῦ λόγου.¹⁾ Μὲ τὴν ἐρώτησιν ὁμως: τί συμβαίνει καὶ διὰ ποῖον λό-

1) «Μηδενὶ ἄλλω πείθεσθαι ἢ τῷ λόγῳ ὃς ἂν μοι λογιζόμενος βέλτιστος φαίνεται» (Κριτ. 46 B).

γον συμβαίνει τοιουτρόπως, συνδέεται τὸ πρόβλημα τὸ δέον νὰ γίνεται, ποῖον εἶναι τὸ ἀγαθόν.

Καὶ ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ, καθὼς ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται, ἐπικρατεῖ ὁ αὐτὸς δυϊσμὸς (Dualismus). Ἐκ τῶν διαφόρων πράξεων δὲν συνάγομεν ἀξίας, ἀλλ' ἀντιθέτως διὰ τῶν ἀριστοῦ τιθεμένων ἐννοιῶν περὶ δικαίου, ἀγαθοῦ, ὡραίου μετροῦμεν τὰ γεγονότα.

Καθὼς λοιπὸν ἐν τῇ Φυσικῇ ὑπάρχουν μορφαὶ πρὸς διάπλασιν τῆς ὕλης, ἐν τῇ λογικῇ γενικαὶ ἐννοιαὶ πρὸς ὑπαγωγὴν τῶν εἰδῶν, τοιουτοτρόπως καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ ὑπάρχουν κατηγορίαι, ἀρεταί, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων τὰς πράξεις ἡμῶν ζυγίζομεν καὶ τὰς τῶν ἄλλων κρίνομεν.

Ἀνακεφαλαιοῦντες συντόμως τὰ περὶ τῆς θεωρίας τῶν δύο κόσμων λέγομεν: Τὰ φαινόμενα χαρακτηρίζει ἡ ἀπειρία, ἡ ἀοριστία, ἡ σχετικότητα. Ταῦτα εἶναι μεταβλητά, παρέρχονται, εἶναι κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἥττον ἀκριβῆ,¹⁾ ἀποδίδουν δέ, ὅπως αἱ εἰκόνες, ἐν μέρει τὰ εἰκονιζόμενα. Ὁ φαινομενικὸς κόσμος εἶναι μία ποικιλία, καὶ τὸ ἐξηρητημένον, ἀποτελεῖται ἐξ εἰδώλων, ἀπὸ σκιᾶς τῶν καθαρῶν μορφῶν.

Τοῦναντίον αἱ ἰδέαι εἶναι τὰ καθαρὰ «ὄντα»· εἶναι μία ἁρμονικῶς διατεταγμένη πολλότης, καὶ τὸ ἀπόλυτον, τὸ σταθερόν, καθὼς οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες. Αἱ ἰδέαι εἶναι διὰ τὸν ἄνθρωπον ὁδηγοὶ πρὸς γνῶσιν τῆς ἐμπειρίας. Τὰ φαινόμενα ἀποκτῶσι διὰ τῶν ἰδεῶν ἐννοιαν, καθὼς ἡ εἰκὼν ἔχει δι' ἡμᾶς ἀξίαν, ὅταν γνωρίζωμεν ἐκ τῶν προτέρων τὸ εἰκονιζόμενον πρόσωπον.

Ἐν τῷ κόσμῳ λοιπὸν τούτῳ ὑπάρχουν ἀντικείμενα κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥττον ἴσα, ἄνδρεῖοι ἄνθρωποι, διάφορα θεϊκὰ δίκαια, πολλαὶ ἀλήθειαι κλπ. ὅλα ὁμῶς εἶναι σχετικά, νοητὰ ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ. Ἐνῶ ἐπὶ τῶν ἰδεῶν κυριαρχεῖ ἡ ἀπόλυτος ἰσότης, ἡ ἀνδρεία, ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀλήθεια, ἐκεῖνα δηλαδὴ τὰ ὁποῖα παραμένουν διαρκῶς ἀμετάβλητα. Καὶ ὑπεράνω ὅλων τῶν ὄντων, «ἐπέκεινα τῆς οὐσίας» (Supertranszendenz) κυβερνᾷ ὁ εἷς, ὁ μόνος θεός, ὁ δημιουργὸς τοῦ σύμπαντος, τὸ «ἀνυπόθετον» ἀγαθόν, ὁ ἥλιος, ὅστις τὸ σύμπαν φωτίζει. «Γένεσις» καὶ «ὄντα» σώζονται ὑπὸ τῆς μόνης Αἰτίας, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Αὐταὶ εἶναι αἱ τρεῖς σφαιραὶ τὰς ὁποίας ὁ Πλάτων ἐφαντάσθη:

1) Ernst Hoffmann: Platonismus und Mittelalter. Vorträge der Bibliothek Warburg (1923).

E. I. Δατῆς κτ. Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

πρῶτον ἡ μεταφυσικὴ ἰδέα τοῦ θεοῦ (μονοθεϊσμός), δεύτερον ἡ πλειονότης τῶν ἰδεῶν καὶ τρίτον ὁ κόσμος τῶν ἀπειραρίθμων εἰδώλων. Οἱ τρεῖς κόσμοι χωρίζονται τελείως μεταξύ των καὶ ἔργον τῆς φιλοσοφίας εἶναι νὰ συνδέσῃ τὰ κεχωρισμένα. Τοῦτο σημαίνει, κατὰ τὸν Πλάτωνα, «μέθεξις», σχέσις τις τῶν φαινομένων πρὸς τὰς ἰδέας· ἐν τούτῳ συνίσταται τὸ ἔργον τῆς ψυχῆς : νὰ ἀνέλθῃ διὰ τῶν φαινομένων εἰς τὰς ἰδέας, ἐκ τῶν ἰδεῶν νὰ πλησιάσῃ τὸν θεὸν καὶ κατόπιν νὰ κατέλθῃ πάλιν ἐκ τοῦ θεοῦ διὰ τῶν ἰδεῶν μέχρι τῶν φαινομένων. Τρεῖς διάφοροι εἶναι αἱ σφαῖραι τοῦ ὅλου, τρία πρέπει νὰ εἶναι τὰ εἶδη τοῦ σκέπτεσθαι, ἵνα ἐκεῖνας κατανοήσωμεν. Ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ ἐργαζόμεθα διὰ τῆς παρατηρήσεως. Εἰς τὰς ἰδέας φθάνομεν βαθμηδὸν σκεπτόμενοι αἰτιολογικῶς, ζητοῦντες νὰ εὔρωμεν τὸν αἰτιώδη σύνδεσμον, τὴν «αἰτιολογίαν». Σκεπτόμεθα ὅμως ἐντελῶς διαφόρως, ὅταν ζητῶμεν νὰ συλλάβωμεν τὴν ἰδέαν τοῦ θεοῦ· ἀπαιτεῖται μία ὑπέροβσις τῶν νόμων τῆς σκέψεως, διὰ νὰ συλλάβωμεν τὴν σφαῖραν, ἣτις δὲν ὑπόκειται πλέον εἰς τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς. Διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἰδέας τοῦ Ἁγαθοῦ δὲν ἀρκεῖ ἡ διαλεκτικὴ, ἀλλ' ἀπαιτεῖται ἡ ἐν ἐκστάσει θεά, ὁμοία ἐκείνης τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅτε εἶδε τὸν Θεόν. Ὁ θεὸς δὲν εἶναι διὰ τὸν ἄνθρωπον ἡ αἰτία τῆς γνώσεως (Erkenntnisgrund), — καθὼς συμβαίνει μὲ τὰς ἄλλας ἰδέας, καθὼς συμβαίνει μὲ τὸν πολικὸν ἀστέρα διὰ τοὺς πλοηγούς — ἀλλ' εἶναι ἡ ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ σύμπαντος (Existenzialgrund), καθὼς ὁ ἥλιος διὰ τὴν φύσιν. Ἄνευ αὐτοῦ τίποτε δὲν ὑφίσταται, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος ἀρχιτέκτων. Ὁ Θεὸς χαρίζει, ἀντὶ γνώσεως, «μέθεξιν» εἰς τὰ φαινόμενα, τὴν σχέσιν τῶν φαινομένων πρὸς τὰς ἰδέας. Οὗτος ἐκπροσωπεῖται διὰ τῶν ἰδεῶν, διὰ τῆς ἰδέας τῆς δικαιοσύνης ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ.

Μὲ ἄλλας λέξεις: Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ὕλιστάς, ἐμπειρικούς (Sensualisten) καὶ σοφιστάς στηρίζει ὁ Πλάτων τὴν ἐπιστήμην ἐπὶ τῆς ἰδέας. Ὡς πρωτοπόρους εἶχε τοὺς Ἐλεάτας καὶ τοὺς Πυθαγορείους. Διὰ τὴν ἐπιστήμην χρησιμεύει ἡ ἰδέα πρῶτον ὡς ὑπόθεσις καὶ κατόπιν ὡς σκοπός. Σπουδαίαν ὅμως σημασίαν ἔχει διὰ τὸν Πλάτωνα, ἐκτὸς τοῦ κόσμου τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν φαινομένων, ὁ κόσμος τῶν ἀξιῶν, τῶν σκοπῶν, τοῦ ἀγαθοῦ. Διὰ τὴν πρακτικὴν

ζωὴν καὶ τὴν ῥύθμισιν μιᾶς κοινωνικῆς συμβιώσεως ἔχει ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ τὴν αὐτὴν ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα, οἷαν διὰ τὴν ἐπιστήμην ἡ ἰδέα τῆς ὑποθέσεως. Ὅπως διὰ τῆς ὑποθέσεως τὴν ἔννοιαν τῆς ἀλληλεξαρτήσεως (den Begriff der Relation), τὸν νόμον τῆς σταθερότητος (der konstante) κερδίζομεν, τοιουτοτρόπως προέρχονται ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ αἱ εἰκόνες τῶν διαφόρων ἀρετῶν: Σοφίας, Σωφροσύνης, Ἀνδρείας, Δικαιοσύνης. Ὅσον ἀναγκαῖος διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἀληθοῦς γνώσεως φαίνεται ὁ κόσμος τῆς ἐμπειρίας καὶ τῶν ἰδεῶν, ἐπὶ τοσοῦτον αἰσθάνεται κανεὶς τὴν ἔλλειψιν μιᾶς ἀρχῆς διὰ τὴν ῥύθμισιν τῶν πράξεων τοῦ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ καὶ δημοσίῳ βίῳ. Ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶναι ὁ ἠθικὸς νόμος, ὅστις ἐγγυᾶται τὴν ὀρθότητα τῶν πράξεων τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ ὁ ὁποῖος βασίζεται ἐπὶ τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐφ' ὅσον ὅμως ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀποτελεῖ ἀδιαίρετον ὁλότητα (Einheit), ἀλλ' ἔνεκα τῶν ποικίλων ὁρμῶν καὶ ἐπιθυμιῶν καὶ πολλοῦν ἐμφανίζει, δέον καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ νὰ μερισθῇ. Καὶ ἔχομεν τοιουτοτρόπως τὴν ἀρετὴν τῆς Σοφίας, τῆς Ἀνδρείας, τῆς Σωφροσύνης, τῆς Δικαιοσύνης. Ἡ Δικαιοσύνη εἶναι ἡ ἀρετὴ τῶν ἀρετῶν, διότι δι' αὐτῆς αἱ ἄλλαι παριστῶσι μίαν ὁλότητα, διότι δι' αὐτῆς τελειοποιεῖται, ὁλοκληροῦται τόσον τὸ ἄτομον ὅσον καὶ ἡ κοινωνία. Τὸ Ἀγαθὸν λοιπόν, ἐξ αἰτίας τῶν ποικίλων τάσεων τῆς ψυχῆς, ἐμφανίζεται ἐν τῷ ἐμπειρικῷ κόσμῳ διὰ τῶν τεσσάρων ἀρετῶν, διὰ δὲ τῆς δικαιοσύνης πάλιν ὅλαι ὁμοῦ πρὸς μίαν ἐνότητα τείνουσι.

II

1. Ἐκ τῶν τριῶν ἀναπτυχθέντων κλάδων—Φυσικῆ (Τίμαιος), Λογικῆ (Σοφιστής), ἠθικῆ (Φίληβος, Πολιτεία)—τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως ἀποτελεῖται τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Πλάτωνος. Ἐὰν δὲ προσθέσωμεν καὶ τὴν Πολιτικὴν, τότε ἔχομεν τετραπλῆν διαίρεσιν τοῦ ὅλου φιλοσοφικοῦ οἰκοδομήματος. Ἀπὸ τὰς τρεῖς ἢ τέσσαρας αὐτὰς πλευρὰς εἶναι ὀρθὸν νὰ ἐξετάζη κανεὶς τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐρευνῶμεν αὐτὴν μονομερῶς ὡς μίαν φιλο-

σοφίαν τῆς ἠθικῆς ἢ τῆς πολιτικῆς, καθὼς πράττει ὁ Hans Kelsen.¹⁾

«Ὁ Πλάτων, (καθὼς πολὺ ὠραῖα ὁ Hoffmann παρατηρεῖ), ἀφιέρωσεν εἰς τὴν πολιτικὴν τὰς περισσοτέρας τῶν φιλοσοφικῶν ἐργασιῶν του· οὔτε μίαν γραμμὴν ὅμως τῶν φιλοσοφικῶν του ἔργων δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐρμηνεύωμεν ἄνευ οὐσχετίσεως μὲ τὴν ὅλην φιλοσοφικὴν θεωρίαν. Ἡ φιλοσοφία δὲν τοῦ ἦτο μέσον διὰ τὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ ἡ πολιτικὴ ἀπειτέλει μέρος τῆς φιλοσοφίας. Τὸ κράτος, ὁ μικρὸς γῆϊνος κόσμος, δημιούργημα τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ νοῆται ὡς εἰκὼν τοῦ μεγάλου φυσικοῦ κόσμου, ὅστις ἐδημιουργήθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ». (Ernst Hoffmann: Platon und der Platonismus S. 78).

2. Δύο μέθοδοι ὑπάρχουν διὰ τὴν κατανόησιν ἔργων τοῦ πνεύματος. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ λεγομένη μέθοδος φιλολογικῆς ἐρμηνείας, ἣτις συνίσταται, καθὼς πολὺ ὀρθῶς ὁ August Boeckh τὴν ἐχαρακτήρισε, εἰς τὴν «κατανόησιν τοῦ γνωσθέντος» (Erkenntnis des Erkannten)· δηλαδή δι' αὐτῆς ζητεῖται νὰ εὑρεθῇ τὸ πνεῦμα τοῦ ἔργου καθὼς πραγματικῶς τὸ ἐφαντάσθη ὁ συγγραφεύς. Συνεπῶς διὰ τὴν πλήρη κατανόησιν καθίσταται ἀπαραίτητος ἡ προηγουμένη γνώσις τοῦ χαρακτῆρος τοῦ συγγραφέως, τῆς ἐποχῆς του, τοῦ περιβάλλοντος κτλ., ἵνα τῇ βοήθειᾳ αὐτῶν εὔρωμεν τὰς πραγματικὰς τοῦ συγγραφέως σκέψεις. Διὰ τοῦτο ὀνομάζουν τὴν μέθοδον ταύτην ἐμπειρικὴν. Ἡ δευτέρα μέθοδος—καθὼς π. χ. ἡ ἐρμηνευτικὴ μέθοδος τῆς νομικῆς ἐπιστήμης—ἐρευνᾷ νὰ εὔρη τὴν ἀντικειμενικὴν ἔννοιαν τοῦ ἔργου ἀνεξαρτήτως τόπου, χρόνου, προσώπου συγγραφέως· ἐρωτᾶται ἀπλῶς νὰ εὑρεθῇ ἡ σημασία τὴν ὁποῖαν ἔχουσι τὰ γραφέντα δι' ἡμᾶς τοὺς σημερινούς, ἀδιάφορον πρὸς τὸ τί δι' αὐτῶν ἠθέλησε νὰ ἐκφράσῃ ὁ συγγραφεύς.

Ὁ Hans Kelsen ἀκολουθεῖ τὴν πρώτην ὁδὸν διὰ τὴν κατανόησιν τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας. Μὲ βάσιν τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ Πλάτωνος ἐρμηνεύει τὴν φιλοσοφίαν του. Καὶ θὰ ἦτο τοῦτο ὀρθόν, εἰν τοῦλάχιστον ἠδυνάμεθα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς ἀὐθεντικῆς πηγῆς νὰ σχηματίσωμεν μίαν

1) La Justice Platonicienne: Revue Philosophique 1932, Librairie Felix Alkan, Paris.

ιδέαν τῆς προσωπικότητος τοῦ φιλοσόφου. Ἐν και ἔχουμεν τόσους διαλόγους του, ἐπιστολάς, ἀκόμη καὶ ποιήματα, ἐν τούτοις δὲν δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν σαφῆ ἀντίληψιν τῆς ψυχοσυνθέσεως τοῦ φιλοσόφου, διότι οὗτος, θὰ ἔλεγε κανεὶς ἐκ προθέσεως, κρύπτεται ὀπίσθεν τοῦ διδασκάλου, ὀπίσθεν τῆς φιλοσοφίας. Ἴσως διότι ἐργάζεται μόνον διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ συνεπῶς ἀδιαφορεῖ διὰ τὸ πρόσωπόν του, φροντίζου δὲ μόνον νὰ ἐκθέσῃ τὴν φιλοσοφίαν κατὰ τὸν καλλίτερον ἀντικειμενικὸν τρόπον. Ἡ προσωπικότης τοῦ δημιουργοῦ γίνεταί ἐντελῶς, ἀπὸ ἀγάπην ἴσως καὶ χαρὰν πρὸς τὸ ἔργον, μέσα εἰς τὸ λαμπρὸν οἰκοδόμημα τῆς φιλοσοφίας.

Ἐν τούτοις ὁ Kelsen εὕρισκει ἐκ τῶν ἔργων τὸν χαρακτήρα τοῦ φιλοσόφου καὶ δι' αὐτοῦ κατόπιν προσδιορίζει τὴν φιλοσοφίαν. Τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶναι, ὅτι κατασκευάζει ἐκ τῶν προτέρων (a priori) αὐθαριέτως τὸν χαρακτήρα τοῦ φιλοσόφου καὶ ἐξ αὐτοῦ συνάγει κατόπιν τὰ ἐπιδιωκόμενα συμπεράσματα. Ὁ Hans Kelsen εὕρισκει ὅτι ὁ χαρακτήρ τοῦ Πλάτωνος προσδιορίζει τὰς ἀνιλήψεις του διὰ τὸ ἄτομον, τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν ζωὴν ἐν γένει. Ὁ Πλάτων εἶχε, κατὰ τὸν Kelsen, περισσότερον ἀνεπτυγμένον τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἠθικὴν ἢ διὰ τὴν ἐπιστήμην· ὅτι τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν τὴν χρειάζεται μόνον πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀρετῆς, τοῦ ἀγαθοῦ· ὅτι εἶναι κυρίως ἠθικὸς φιλόσοφος, θεωρητικὸς πολιτικὸς καὶ ὄχι ὀρθολογιστής, (Kein rationaler Denker) ὁ Πλάτων εἶναι ἄνθρωπος θελήσεως (Willensmensch, Herrenmensch, ein gefühlsmässiger Denker) καὶ τὴν θέλησίν του, τὴν δομητικότητά του καταναλίσκει ἐξ ὀλοκλήρου διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ εὐγενοῦς ἰδανικοῦ τῆς ἀρετῆς (un temperament de moraliste σελ. 366). Διὰ μέσου τοῦ πρίσματος τῆς ἠθικῆς εἶναι ὀρθόν, κατὰ τὸν Kelsen, νὰ θεωρῶμεν τὴν πλατωνικὴν κοσμοθεωρίαν (d'interpréter le monde du point de vue moral. σελ. 367). Κύριον χαρακτηριστικὸν ἐξ ἄλλου τῆς φύσεως τοῦ Πλάτωνος εἶναι ὁ ἔρως. Ὁ ἔρως ὑπῆρξεν δυναμικὸν στοιχεῖον διὰ τὸν φιλόσοφον. Ἐκ τοῦ ἔρωτος προέρχεται ἡ ἀντίθεσις τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὰ ἡθικὰ καὶ ἔθιμα τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, διότι ὅλα αὐτὰ (ιερότης τοῦ γάμου, καταδίκη τῆς παιδεραστίας) ἦσαν ξένα πρὸς τὰ φιλελεύθερα αἰσθητάματα, πρὸς τὸ πάθος τοῦ φιλοσόφου. Ὁ ἔρως πρὸς τὸν Δίωνα τὸν